

TUTKIMUSLAITOS SUOMEN SUKU JA SUOMALAIS-UGRILAINEN LAITOS

Tutkimuslaitos Suomen suku perustettiin keväällä 1930 valtioneuvos E.N Setälän aloitteesta. Laitos aloitti toimintansa hallinnollisesti Turun yliopistoon kuuluvana Setälän huvilassa Järvenpään "Toimelassa". Vuonna 1935 se sai uudet tilat Helsingistä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talosta, ja vuoden 1937 alusta se irrotettiin Turun yliopiston yhteydestä ja liitettiin Sanakirjasäätiöön, johon se edelleen hallinnollisesti kuuluu. Kun vuonna 1956 joukko suomen ja suzukielten alalla toimivia laitoksia koottiin yliopiston vastaperustettuun Castrenianumiin, myös Suomen suku siirtyi sinne.

E.N. Setälä, tutkimuslaitos Suomen suvun luoja ja ensimmäinen johtaja, asetti laitoksen päämääräksi suomalais-ugrilaisen muinaiskulttuurin alkujuurien tutkimisen tuon kulttuurin muistomerkkien, suomalais-ugrilaisten kielten ja ylipäänsä suomalais-ugrilaisten kansojen henkisen ja aineellisen kansanperinteen pohjalta. Tämän laajan ohjelman lähimmäksi tavoitteeksi rajoitettiin suomen kielen etymologisen sanakirjan valmistaminen, joka jo sinänsä oli kyllin vaativa tehtävä vastaperustetulle laitokselle. Setälän itsensä vuosien mittaan suomalais-ugrilaisen etymologian alalta tekemät muistiinpanot ja poimielmat olivat lähtökohtana laajaan aineiston keruuseen. Kaikkien suzukielten sanastoa etymologisesti valaisevaa materiaalia ryhdyttiin kokoamaan ja järjestämään. Oli ilmeistä, että lukuisien sanojen alkuperä oli tuskin luotettavasti selvitettävissä, ellei otettu huomioon suomen murteita, vanhaa kirjakieltä ja vanhoja kansanrunoja. Järjestettyä murremateriaalia oli jo saatavissa Sanakirjasäätiön kokoelmista, mutta vanhan kirjakielen ja kansanrunojen hyödyntäminen oli käytännöllisesti katsoen mahdotonta. Sen vuoksi valmistettiin leikekokoelmat vanhan kirjasuomen, lähinnä Agricolan ja vanhojen lakitekstien, sekä Suomen kansan vanhat runot -teoksen sanastosta. Etymologisen sanakirjan toimitustyötä kuten myös muuta suomen kielen tutkimusta edisti näköispainoksen ottaminen Kristfrid Gananderin sanakirjan käsikirjoituksesta, joka siihen asti oli ollut Helsingin yliopiston kirjastossa vain harvojen tutkijain käytettävissä. Teos ilmestyi Suomen

suvun ja Werner Söderström Osakeyhtiön yhteistyön tuloksena v. 1937-40 sarjassa Tutkimuslaitos Suomen suvun julkaisuja, jonka ensimmäisenä numerona oli vuonna 1932 ilmestynyt Setälän laajalti huomiota herättänyt tutkimus Sammon arvoitus. Sarjassa Commentationes Instituti Fenno-Ugrici "Suomen suku" on ilmestynyt 37 osaa tutkielmia suomalais-ugrilaisten kielten alalta.

Setälän kuoltua vuonna 1935 laitoksen johtoon tuli professori Y.H. Toivonen. Hänen aikanaan etymologisen sanakirjan esityöt edistyivät siinä määrin, että sana-artikkelien laatiminen kävi mahdolliseksi. Toivosen käsialaa onkin "Suomen kielen etymologisen sanakirjan" vuonna 1955 ilmestynyt ensimmäinen osa ja alkupuoli toista osaa, joka ilmestyi v. 1958. Toisen osan loppupuolen sekä kolmannen (1962) ja neljännen (1969) osan artikkelit ovat v. 1954 laitoksen johtajaksi tulleen akateemikko Erkki Itkosen ja professori Aulis J. Joen laatimia. Viidettä osaa, joka on ilmestymisvaiheessa, on kirjoittanut heidän lisäksi v:n 1969 alusta maisteri Reino Peltola. Käsikirjoitus on edistynyt vi-alkuisiin sanoihin. Maisterit Heli Ailio, Marita Cronstedt ja Satu Tanner avustavat korjausluvussa ja keräävät tarvittavaa lisäaineistoa Sanakirjasäätiön ja karjalan kielen sanakirjan kokoelmista. Teoksen kuudenteen osaan tulevat loput sana-artikkelit, hakemistot, bibliografia ja täydennykset.

Tutkimuslaitos Suomen suvussa on käynnissä toinenkin etymologian piiriin kuuluva työ, nimittäin suomen kielen etymologisesti käsiteltyjen sanojen luettelointi. Luettelokortiston täydentämisestä on huolehtinut maisteri Elvi Erämetsä, joka toimi laitoksen kirjastonhoitajana ja assistenttina sen perustamisesta alkaen vuoteen 1971. Luettelon perusosa ilmestyi vuonna 1937 Kai Donnerin toimittamana Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksissa (B 36), ja siinä on otettu huomioon vuoteen 1932 mennessä julkaistu kirjallisuus. Vuodet 1933-50 ja 1951-65 käsittävät jatko-osat toimitti maisteri Erämetsä, ja ne ilmestyivät vuosina 1953 ja 1974 mainitussa sarjassa (B 77₁ ja 186).

E.N. Setälä hankki arvokkaan tieteellisen kirjaston, jota oli kartutettu mm. August Ahlqvistin ja D.E.D. Europaeuksen jäämistöistä. Setälän kuoltua lunastettiin kirjaston kie-

litiedettä, kansatiedettä ja kansanrunoudentutkimusta koskeva osa tutkimuslaitos Suomen suvulle, joka myöhemmin on mahdollisuuksien mukaan täydentänyt kirjastoaan. Ankara nelikymmenluku merkitsi lamaa myös kirjahankinnoissa. Käänneparempaan tapahtui v. 1956. Silloin perustettiin Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, jonka yhteydessä tutkimuslaitos Suomen suku nyt toimii. Kirjahankintoja on voitu tehostaa, ja laitosten toisiaan täydentävät kirjastot yhdessä muodostavat nyt maailman täydellisimpiin kuuluvan fennougristiikan kirjaston, joka käsittää noin 19 000 nidettä. Kirjaston hoitajana toimii maisteri Marita Cronstedt. Eri osastoista on ennen kaikkea mainittava laaja sanakirjaosasto, joka käsittää valtaosan kaikista ilmestyneistä suomalais-ugrilaisista kieliä koskevista sanakirjoista sekä huomattavan määrän muita kielikuntia edustavia sanakirjoja, mm. suuren joukon eri kielten etymologisia sanakirjoja. Kaikki fennougristiset sarjat ovat kirjastossa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta täydellisinä. Omaksi osastokseen on koottu eri sukukielillä julkaistuja kielenmuistomerkkejä, kuten raamatunkäännöksiä ym., sekä kaunokirjallisuutta, aikakausjulkaisuja ja muuta ei-tieteellistä kirjallisuutta. Kirjastossa on myös yleisen kielitieteen ja kansanrunouden osasto.

Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen laitoksen esimiehenä on professori Aulis J. Joki, henkilökohtaisena professorina Mikko Korhonen ja assistenttina kandidaatti Juha Janhunen. Osa Suomalais-ugrilaisen Seuran arkistosta on deponoitu laitokseen, missä se on tutkijain käytettävissä. Laitoksen piirissä tehdään myös eräitä Suomalais-ugrilaisen Seuran suomalaisten tutkimusmatkailijain aineskokoelmien julkaisuohjelmaan kuuluvia töitä. Maisteri Reino Peltola viimeistelee suomalaisten tutkijain eri aikoina keräämään materiaaliin pohjautuvaa vepsän sanakirjaa. Votjakin sanakirjaa, joka perustuu Yrjö Wichmannin vuosina 1891-92 ja 1894 keräämään aineistoon, viimeistelee professori Mikko Korhonen. Lopullinen käsikirjoitus valmistuu tänä vuonna. Maisteri Pekka Sammallah-ti on vuoden 1970 alusta muokannut professori Joen johdolla painokuntoon Kai Donnerin v. 1911-14 keräämää selkuppilaista teksti- ja sanastomateriaalia. Tymin sanasto on kortitettu uudelleen ja lävistetty reikäkortteille, joiden pohjalta on

laadittu sanaluetteloita ja konkordansseja. Viime vuosina työ on ollut keskeytyksissä, mutta jatkunee taas lähitulevaisuudessa.

Vuodesta 1963 on ollut tekeillä myös inarinlapin sanakirja, jota toimittaa akateemikko Erkki Itkonen apunaan tohtori Raija Bartens. Pääosan aineistosta on akateemikko Itkonen kerännyt vuodesta 1935 alkaen tekemillään monilla tutkimusmatkoilla, mutta mukaan on otettu myös A.V. Koskimiehen v. 1886 ja Frans Äimän v. 1900-06 kokoama materiaali. Esitöiden jälkeen päästiin jo vuonna 1964 aloittamaan artikkeliluonnosten kirjoittaminen, joka nyt on edistynyt l-alkuisiin sanoihin. Valmista käsikirjoitusta on tuhatkunta sivua. Sanakirja tulee käsittämään n. 25 000 hakusanaa.

Tutkimuslaitos Suomen suvussa ja yliopiston suomalais-ugrilaisessa laitoksessa säännöllisesti työskentelevien lisäksi käyttävät koti- ja ulkomaiset opiskelijat ja tutkijat ahkerasti hyväkseen laitosten kirjastoja ja huoneistoon sijoitettuja kokoelmia, niin että päiväkirjaan kertyy vuosittain puolisentoista tuhatta nimeä.

1. Suomen murteiden sanakirjan toimitus: (vasemmalta) Osmo Nikanne, Leena Sarvas, Pirkko Holmberg, Matti Vilppula, Maija Länsimäki, Veikko Ruoppila, Jaakko Sivula, Raimo Jusila, Mirja Heininen ja päätoimittaja Tuomo Tuomi.

2. Sanakirjasäätiön toimisto: (oikealta) toimistonhoitaja Kirsti Manninen, konekirjoittaja Aune Tanskanen ja assistentti Helena Suni.

3. Sanakirjasäätiön johtaja
Tuomo Tuomi.

5. Suomalais-ugrilaisen laitoksen ja
tutkimuslaitos Suomen suvun kirjasto-
huone. Takana keskellä professori Aulis
J. Joki ja Reino Peltola tutustumassa
uutuushyllyn kirjoihin, heistä oikealla
etymologisen sanakirjan työntekijät
Satu Tanner ja Heli Ailio ja vasemmalla
Marita Cronstedt. Etualalla tutkijoita.

4. Vanhan kirjasuomen sanakirjan
leksikografit Irene Hellemä ja Riitta
Suhonen toimituksen uusissa avarissa
tiloissa Luotsikadulla.

6. Akateemikko Erkki Itkonen.

7. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuk-
sen professori Mikko Korhonen.

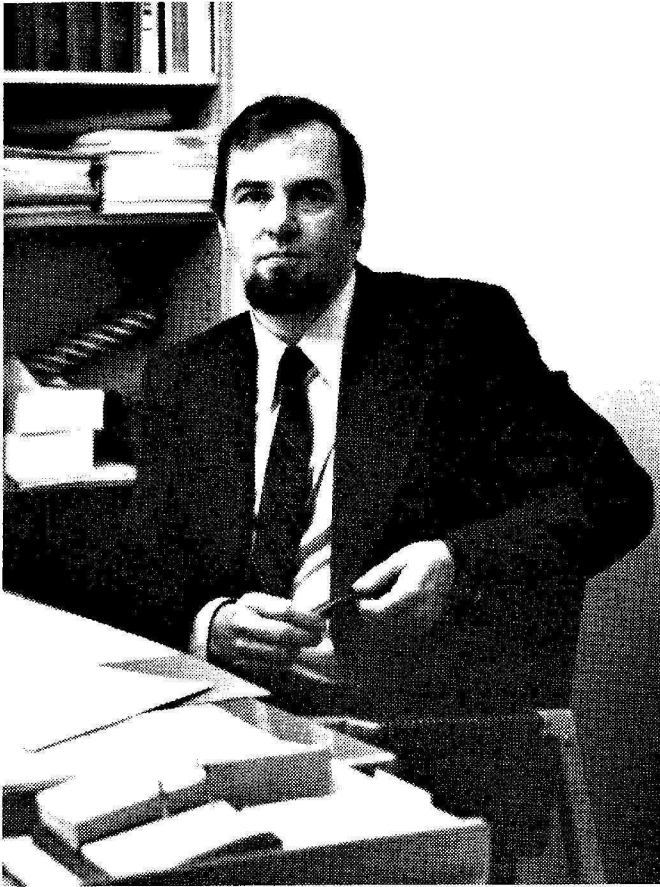

8. Kartat kiinnostavat nimistöntutkijoita. – Kuvassa oikealta alkaen arkistonhoitaja Viljo Nissilä ja arkiston työntekijät Ritva Korhonen, Raija Bjarland, Mirja Suojakorpi, Aino Sinisalo ja Eeva Maria Närhi.

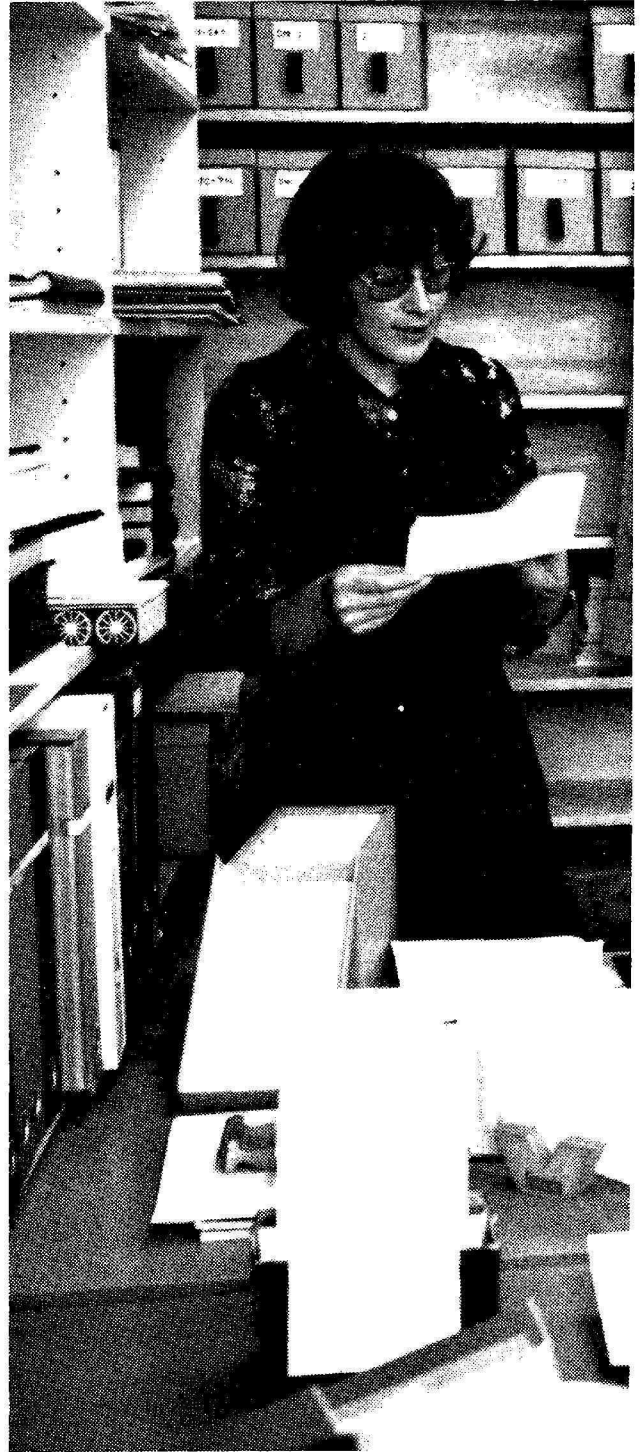
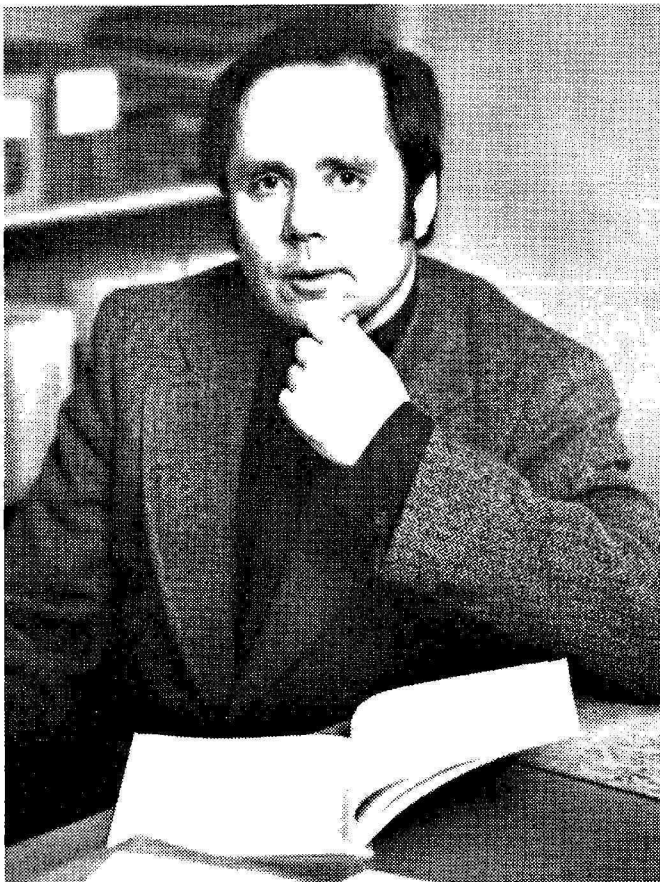

9. Nimiarkiston johtaja professori Viljo Nissilä.

10. Dosentti Eero Kiviniemi.

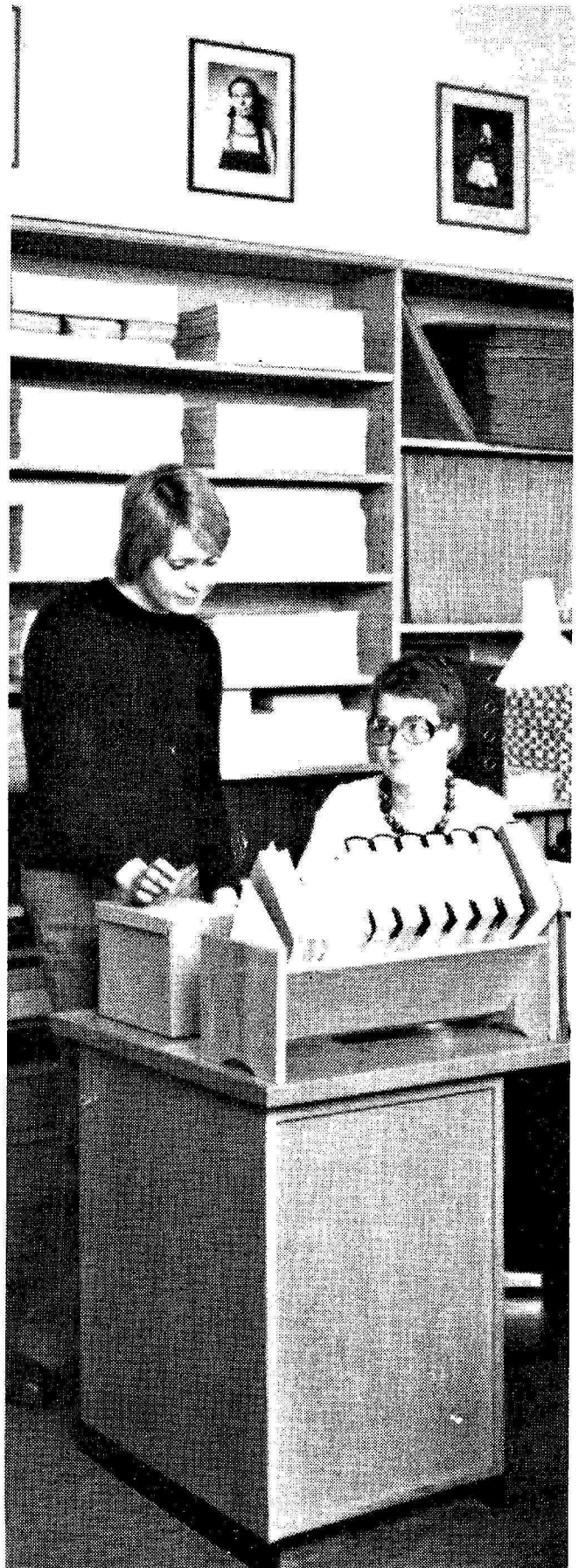
12. Professori Terho Itkonen, suomen kielen laitoksen varaesimies ja muotoopin arkiston johtaja.

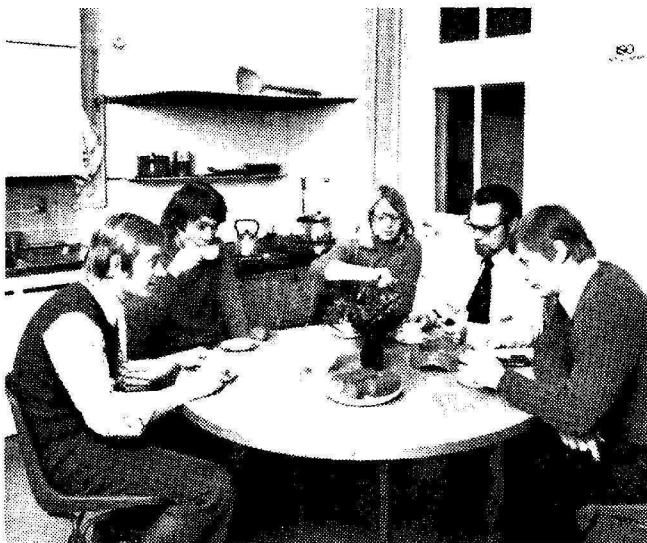
11. Muoto-opin arkiston assistentit Kaisu Juusela (keskellä) ja Raija Lehtinen (oikealla) tuoretta kokoelmaa selailemassa. Vasemmalla vt. assistenttina toiminut Kerttu Mulari.

14. Karjalan kielen sanakirjan toimituskuntaa: toimitussihteeri Helmi Virtaranta (oikealla takana) ja leksikografit (vasemmalta) Pirkko Poutanen, Marja Lehtinen ja Raija Koponen.

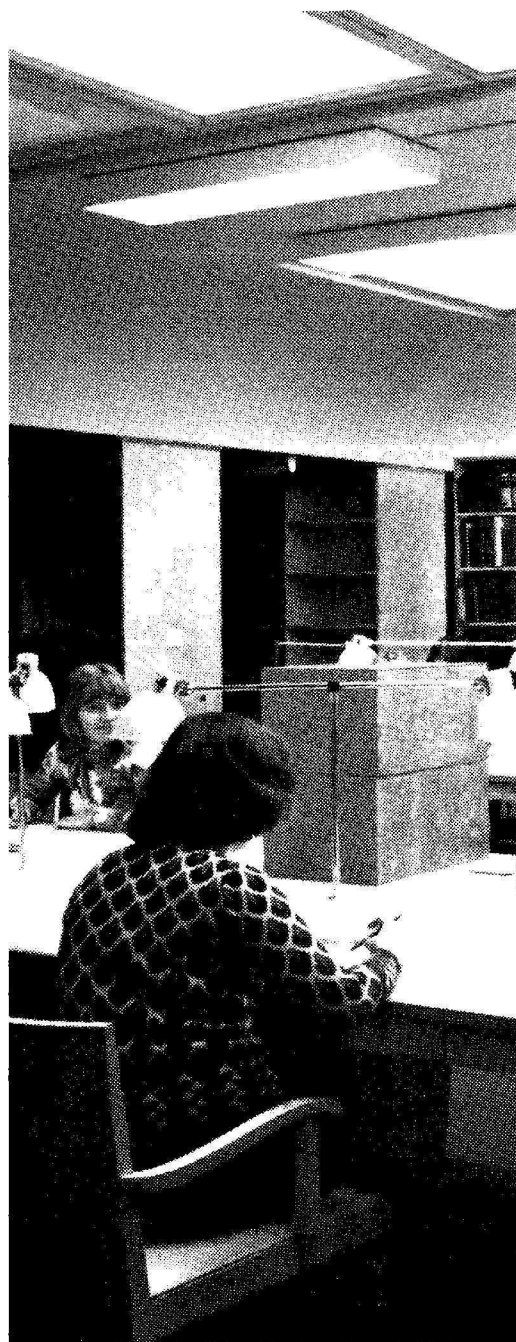
13. Kahvihetki suomen kielen nauhoitearkistossa. Vasemmalta Erkki Lyytikäinen, Juhani Pallonen, Leila Envalds, Jorma Rekunen ja Jaakko Yli-Paavola.

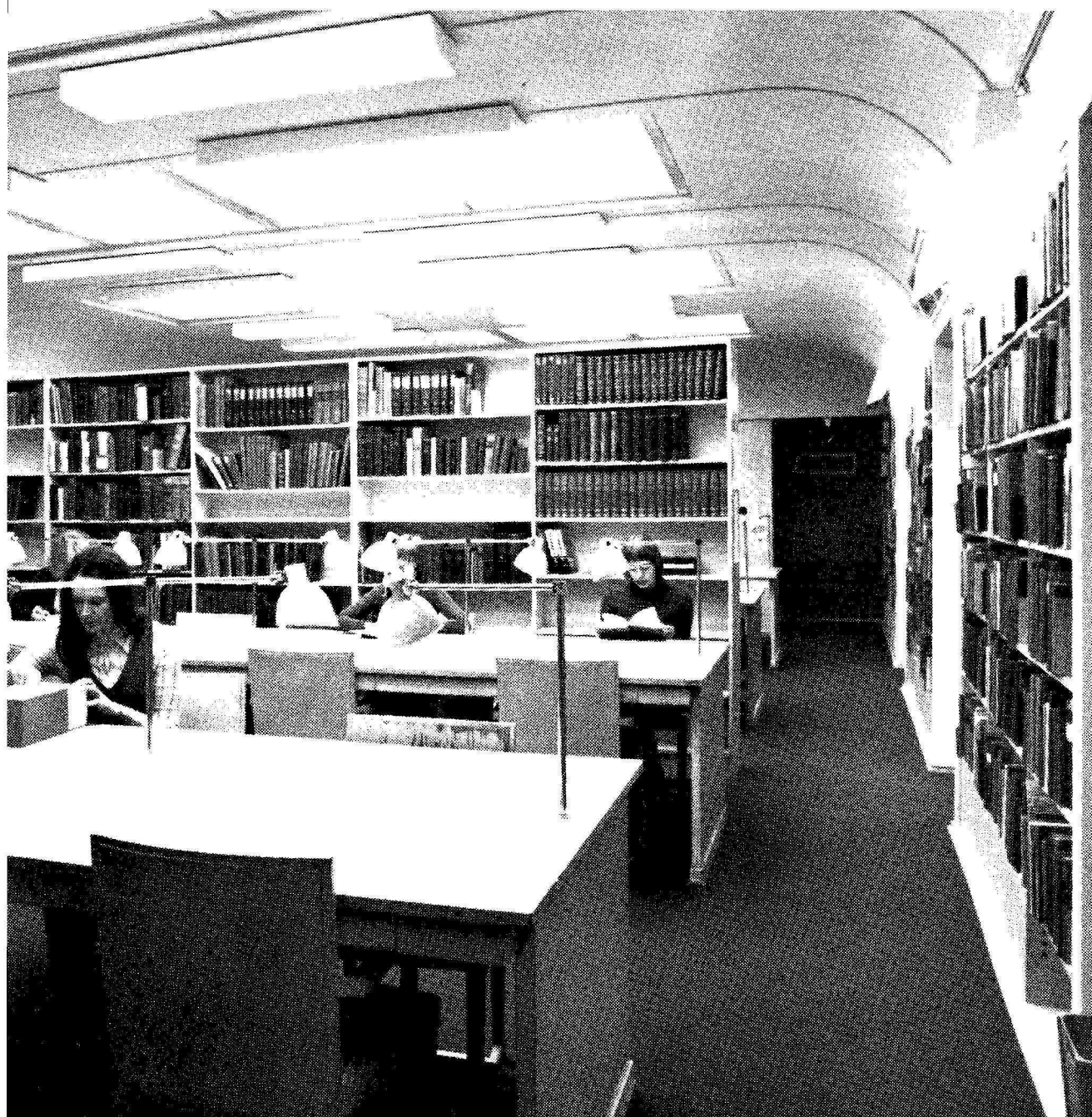

15. *Professori Pertti Virtaranta, suomen kielen laitoksen esimies ja Karjalan kielen sanakirjan päätoimittaja.*

16. Suomen kielen laitoksen uusi valoisa kirjastohuone yliopiston päärakennuksen 5. kerroksessa.

17. Virolaisen laitoksen seminaari- ja kirjastohuone. Edessä viron kielen lehtori Jaak Peebo, oikealla suomen kielen apulaisprofessori Seppo Suhonen ja takana itämerensuomalaisten kielten assistentti Kaija Metsä-Heikkilä.

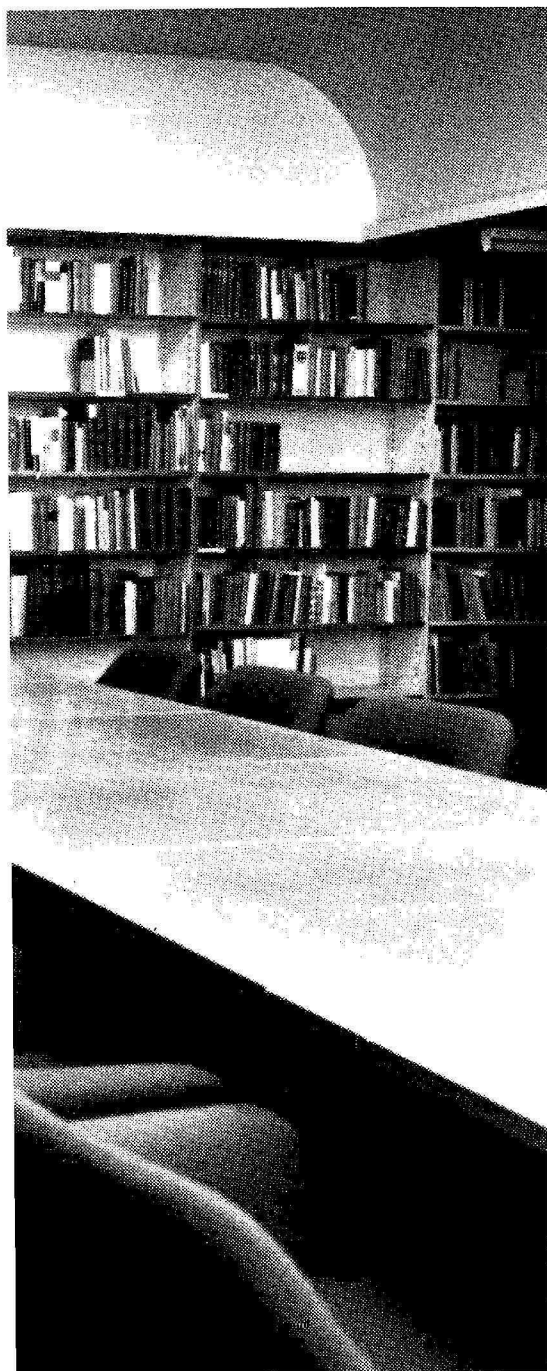

18. *Professori Aimo Turunen, itämerensuomalaisten kielten laitoksen sekä virolaisen laitoksen esimies.*

19. Unkarin kielen lehtori László Keresztes
unkarilaisen laitoksen uudessa kirjasto-
ja seminaarihuoneessa.

20. *Professori Aulis J. Joki, unkari-
laisen laitoksen ja suomalais-ugri-
laisen laitoksen esimies.*

21. Nykysuomen laitoksen työpäivää: Nykysuomen sanakirjan toimituspäällikkö Jouko Vesikansa (takana oikealla) ja toimittajat (vasemmalta) Arvo Keinonen, Aarre Huhtala, Risto Haarala ja Kaarina Karemo.

22. Kielitoimiston puhelinpalvelua vuosina 1949–1975 ansiokkaasti hoitanut maisteri Paula Vuorela.